

קווי יסוד לאתיקה של שחרור החטופים

מלחמת שמחת תורה – חרבות ברזל

תמיר גרנות

תמצית העקרונות

1. שחרור השבויים (להלן: החטופים) במלחמת חרבות ברזל הוא משימה לאומית, המוטלת על כולנו יחד. לא רק של המשפחות, וגם לא רק של המדינה או הצבא. כולנו – המשפחות! עלינו להתייחס לאתגר שחרור השבויים כאילו ילדינו או הורינו ממש נמצאים שם. השבויים הם שבויי העם כולו.
2. שחרור החטופים הוא מטרה מרכזית של המלחמה, שניה רק לניצחון, שיכלול את השמדת צבא החמאס ושינוי יסודי של מצב הביטחון, אשר יאפשר את תקומת הנגב המערבי בביטחון ובשלווה.
3. העדיפות הראשונה היא ששחרור החטופים יושג ידי מבצע צבאי או על ידי כניעת האויב.
4. בעדיפות שניה, התנית כל מחווה הומניטרית, הפוגה, שיבה לבתים או כל הטבה אחרת לתושבי עזה - בשחרור כל החטופים. תושבי ישראל – זקנים וילדים רכים, נערות ונערים, הופקרו לאכזריותם של רוצחי החמאס. אחריות המדינה לאזרחיה מחייבת כי תושבי עזה יישארו פליטים חסרי כל, כל עוד חיילינו ואזרחינו שבויים בידם.
5. אין להבחין בין דם לדם. ככל שהדברים תלויים בנו, לכל החטופים יש מעמד שווה והמטרה היא שחרור כולם. ככל שתיווצר אפשרות לשחרור חלקי שאיננה תלויה בנו, יש לקדם אותה ולשקול שיקולים מעשיים בלבד.
6. הסכם להחלפת שבויים הוא מוצא אחרון, ובלית ברירה, ואסור בשום אופן שהוא יעניק לחמאס תמונת ניצחון. בלית ברירה הסכם כזה יהיה מוסרי והגיוני בשני תנאים:
 - כמות המחבלים איכותית וכמותית תהיה בהתאמה לכמות ואיכות החטופים שלנו, כמקובל בהסכמים בעולם מסוג זה,
 - תנאי השחרור לא יאפשר חזרת מחבלים לפעילות טרור.
7. שחרור החטופים הוא מטרה לאומית משותפת של כל עם ישראל. אל לנו לנצל את המצב הקשה לשם השגת הישגים פוליטיים או אידיאולוגיים אחרים, וחשוב לשמור על אחדות המשפחות ועל העברת מסרים אחידים, לשם הצלחת המאבק.
8. הפסקת הלחימה, גם אחרי הכניעת החמאס, ללא שחרור החטופים, לא תיחשב לניצחון.
9. העם יעניק לממשלה את כל הגיבוי להמשיך הלחימה, למרות הנזק והסבל המתמשך, עד לשחרור החטופים.

הנחות והקדמות

א. את הדיון בסוגיה יש לקיים לאור מסורת ישראל וההלכה ולאור עקרונות המוסר בשלושה מעגלים:

- פדיון שבויים שנשבו על רקע אישי, בזמנים רגילים – נדון רבות בתלמוד ובמסורת ההלכתית.
- פדיון שבויים בזמן מלחמה – תופעה חדשה יחסית המוכרת לנו בעיקר מקום המדינה.
- שחרור החטופים והחטופים במלחמה העכשווית – שכמה ממאפייניו שונים מהותית ממלחמות אחרות.

ב. מצוות/ערך פדיון שבויים היא מצווה חשובה ראשונה במעלה, כדברי הרמב"ם:

פדיון שבויים קודם לפרנסת עניים ולכסותן, ואין לך מצוה גדולה כפדיון שבויים שהשבוי הרי הוא בכלל הרעבים והצמאים והערומים ועומד בסכנת נפשות, והמעלים עיניו מפדיונו הרי זה עובר על לא תאמץ את לבבך... ועל לא תעמוד על דם רעך... ובטל מצות... ואהבת לרעך כמוך,.... ואין לך מצוה רבה כפדיון שבויים. (רמב"ם הלכות מתנות עניים פרק ח הלכה י)

הטעמים הם גם שלילת החירות ומניעת הסבל שבשבי, וגם פיקוח נפש, והחטופים בזמננו כולם נמצאים במעמד של סכנת נפשות.

קודם שנכנסים להיבטים המורכבים של הסוגיה והדילמות שהיא מעוררת, נציע שלושה כיווני פעולה שראוי שכל אדם מישראל יקבל על עצמו, כמיטב יכולתו:

- תמיכה במשפחות החטופים. תמיכה מוראלית ומעשית – ללכת לבקר, לעודד, להגיש עזרה, להביע שותפות.
- לא לשכוח, לא להסיר מהלב. – להתפלל עליהם בכל תפילה: "אחינו כל בית ישראל וכו'" לומר 'מי שברך' המיוחד לשבויים, להוסיף פרקי תהילים, לקיים עצרות תפילה, להדליק נרות, כל אחד לפי דרכו ואמונתו.
- תקשורת ודעת הקהל העולמית- יסייע כל אחד כמידת כשרונו למודעות הבינלאומית לסוגיה ולאי הורדתה מסדר היום ברשתות החברתיות ובאמצעים האלקטרוניים, ויצירת דעת קהל אוהדת לאסטרטגיה שלנו.

ג. אין שום מצווה ושום ערך שאין לו גבול ומידה – גם פדיון שבויים. מכאן, שהצהרה הנשמעת תכופות על ידי מנהיגי המדינה והצבא: "נעשה הכל כדי לשחרר את החטופים", אף שהיא נכונה מבחינת הרצון והשאיפה שלנו, איננה מדויקת מבחינה מוסרית והלכתית, ומעבירה מסר שלילי לאויב.

במקום זאת יש לומר: "לא ננוח ולא נשקוט עד שנשחרר את שבויינו", בלי לרמוז למחיר.

ד. אמרו חכמים במשנה "שאינן פודים אם החטופים יותר מכדי דמיהם מפני תיקון העולם", והכוונה במקור היא שאם ישלמו יותר מדי כסף זה ייצור מוטיבציה אצל השובים לשבות אחרים בעתיד, וגם יעלה את מחיר הפדיון העתידי – ושני שיקולים אלה נכונים גם היום.

ה. האתגר העכשווי של כ-240 אזרחים וחיילים החטופים בידי חמאס, שונה מהותית ממשאלת פדיון החטופים הקלאסית:

- פדיון החטופים בימינו, בשונה מהסוגיה ההלכתית, הוא באחריותה של המדינה ומתפקידה, כחלק מחובתה כלפי חייליה ואזרחיה.
- הצלחת האויב לשבות כל כך הרבה אנשים היא תוצאה של כשלון מוחלט של המדינה והצבא בהגנת אזרחיה וחייליה, תוך יצירת אשליה, כמוכך ללא כוונת זדון, שהיא מגנה עליהם. הקשר זה מטיל על המדינה חובת אחריות גבוהה יותר ומוחלטת, שהרי מצב השבי נגרם כתוצאה ממחדל של המדינה.
- התמורה הנדרשת איננה כסף אלא שחרור מחבלים, וזה כמוכך חמור הרבה יותר, שכן שחרור המחבלים מייצר סכנה ממשית עתידית לנפשות רבות מישראל.
- השבי הוא חלק מהמלחמה, ולא אירוע במרוצת החיים הנורמאליים. לכן יש להתייחס אליו במסגרת ניהול המלחמה ובמסגרת האתיקה של המלחמה, ולא כבעיה פרטית של סבל או פקוח נפש.

העקרונות

1. מטרת המלחמה צריכה להיות ניצחון והכרעת האויב, יחד עם הבטחת בטחון האומה בעתיד. במלחמה תמיד יעמוד השיקול הלאומי מעל השיקול הפרטי. במקרה של המלחמה הנוכחית: המטרה היא הכרעת חמאס וחיסול יכולותיו הצבאיות ויצירת מצב בטחוני ופוליטי שונה מן השורש שיאפשר שיבה לנגב המערבי ללא חשש, ללא צורך במיגון ובתנאי בטחון קיומי מוחלט, לדור ולדורות. לשם כך נלחמים החיילים ולשם כך הם מוסרים את נפשם. המטרה הלאומית גוברת על השיקול הפרטי. כשם שזה נכון לגבי חייל המצוי במצב לחימה, כך זה נכון גם לגבי שבו.
 2. דין החטופים במלחמה כדין כל חייל או אזרח שנמצא בסכנת חיים, שחלק מחובת הערכות ההדדית במלחמה היא לנסות להצילו, ככל האפשר, בלי שתפגע הלחימה עצמה באופן משמעותי. כלומר: חובה לסכן חיי חיילים לשם פעולות הצלת שבויים והחזרתם לביתם, מפני שהם במצב של פקוח נפש. חובה זו היא נגזרת של האחריות המוסרית כלפי כל חייל או אזרח בשעת המלחמה, והיא מרכיב מרכזי במורל של הצבא והעם כאשר כל אחד יודע שלא יפקירו אותו בשעת הקרב.
 3. הפעולות הנעשות לשם הצלת שבויים תישקלנה באופן דומה לפעולות הנעשות לשם הצלת חייו של חייל או אזרח, בשעת המלחמה. למשל: פעולה טקטית שיש בה סיכון לפגיעה בחיילים, תישקל במונחי רווח והפסד אפשריים: כמה שבויים ניתן להציל, כמה חיילים עלולים להיפגע, מה רמת הסיכון וכדו'. זאת ועוד: ייבחן האם פעולת ההצלה עשויה לפגוע באסטרטגית המלחמה ובמטרותיה. מצד שני, פעולות הנעשות לשם פגיעה באויב, וחינויות למלחמה, שיש בהן סיכון אפשרי לשבויינו, תישקלנה בדיוק כמו ששוקלים מחיר אפשרי לחיי חיילים.
 4. הצלחת מחבלי חמאס לחטוף כ-240 חיילים ואזרחים בשמחת תורה, היא כישלון חמור של המדינה והצבא, ואי עמידה באחריות הבסיסית של המדינה כלפי אזרחיה. משמעותה היא משבר אמון חמור.
 5. בנוסף לכך, הצלחת האויב לקחת כ-240 שבויים היא מרכיב מרכזי באסטרטגיה שלו, ותמונת ניצחון מובהקת שלו.
- לכן, מעבר לשיקולים הנ"ל הנכונים בזמנים אחרים, במלחמה הנוכחית יש להתייחס לשחרור החטופים לא רק כחובה מוסרית, אלא כאחת ממטרות המלחמה וכתנאי בהגדרת הניצחון

במלחמה, מטרה שרק הכרעת החמאס וחיסול מנהיגיו וצבאו חשובה ממנה. תרחיש כניעה של החמאס כשהחטופים נשארים בידי, עלול להיות ניצחון מדומה, בתודעה שלהם ושלנו.

6. מכאן, שמנהיגות צה"ל והמדינה צריכה לשאוף לאחד משני הישגים: שחרור החטופים באמצעות פעולה צבאית, או הסכם כניעה הכולל את שחרורם, במהלך הלחימה או בסופה.

7. לאור זאת, אל לנו להכריז על ניצחון במלחמה או על סיומה, כל עוד לא שוחררו החטופים. גם מפני שזו טעות מדינית, וגם מפני שזו תהיה מעילה באחריות הלאומית והמוסרית כלפי החטופים.

8. אם התנאים הטקטיים/האסטרטגיים יחייבו את סיום פעולות המלחמה, ולא יאפשרו את שחרור החטופים, אסור בשום אופן שיהיו הקלות הומניטריות או התחלה של תהליך שיבה לחיים או שיקום של עזה הערבית, ללא שחרור החטופים. כל זמן ששבווינו מוחזקים אצלם, יהיו האזרחים שם במצב של פליטות ונרדפות, על הקצה.

הסכם חילופי שבויים

במידה שאף אחד משני ההישגים הללו לא יושג, ותעלה השאלה של הסכם שחרור שבויים, עלינו לנהוג לפי הכללים הבאים:

א. ראשית, על מנהיגי המדינה וראשי הצבא לחדול מההצהרה המקובלת: "נעשה הכל כדי לשחרר את שבוינו", שתכליתן להרגיע את המשפחות, משום שהאויב מפרש זאת כמונחי משא ומתן כנכונות לתשלום מחיר מקסימלי, ויש בכך נזק בטחוני גדול, ועוד מפני שמבחינה מוסרית נכון "להשקיע כל מאמץ", אבל לא נכון ל"עשות הכל". האחריות לא להציע מראש "את הכל" מוטלת בראש ובראשונה על הממשלה, אך ראוי ונכון שגם המשפחות והמקורבים ינהגו כך, משום שלחץ ציבורי לשלם מחיר גבוה ולשחרר מחבלים רבים פועל כבומרנג, ומקטין מאד את הסיכוי לעסקה ראויה, ולחילופין מעלה מאד את המחיר של עסקת שבויים, ושתי התוצאות הן שליליות.

עלינו ועל מנהיגי המדינה להצהיר: "לא ננח ולא נשקוט עד שיחזרו החטופים הביתה". ועל הממשלה להתחייב לאזרחים ולמשפחות: "לא נסיים את הלחימה, ולא ניתן שום הקלה או מחווה לתושבי עזה, עד שסוגיית שחרור החטופים לא תבוא על פתרונה".

זה צריך להיות גם המסר הבטוח והגאה שהעם צריך להעביר למנהיגיו, וזו צריכה להיות תכלית הקמפיין לשחרור החטופים. איננו רוצים בהפסקת אש נוחה כשאחינו סובלים בשבי. אנחנו נכונים לסבול עד שישוחררו הם.

ב. המאמץ העיקרי, כנזכר לעיל, צריך להיות שחרור החטופים כחלק מהלחימה והניצחון. ככל שזה לא יעלה יפה, חלילה, הסכם לשחרורם צריך להיות כזה שיעמוד בשני תנאים: הראשון, שלא ייפגע בבטחון הציבור בעתיד. שחרור סיטונאי של מחבלים מסכן את חיי הציבור ומקיים את מעגל הטרור, ולכן הוא אסור ופסול מבחינה מוסרית או מדינית. דוגמה שלילית כזו היא עסקת שליט שאת פירות הבאושים שלה אנו אוכלים במשך שנים בפיגועים רצחניים, עד הטבח הנורא שהיה בשמחת תורה. התנאי השני הוא שההסכם לא יעורר תיאבון למעשים נוספים בעתיד, כלומר, שהאויב ישתכנע שלא כדאי לו לעשות זאת. שני התנאים הללו מחייבים את הגבלת הכמות של המשתחררים, ואת שחרורם בתנאים כאלה שלא יוכלו עוד לסכן את בטחון הציבור. ללא קיומם, ההסכם יהיה מסוכן ופסול מבחינה מוסרית.

ג. כאמור, ההצלחה של האויב בלקיחת שבויים רבים היא מרכיב מרכזי בניצחוננו התודעתי. הסכמה לשחרור סיטונאי של מחבלים ללא פרופורציה לכמות החטופים, תהווה עבורו תמונת ניצחון מסוכנת, על אף הפגיעה המשמעותית באויב ובתשתיותיו. מכאן, שאסור בשום אופן להגיע להסכם כזה שבו שחרור החטופים יהווה הישג מובהק לאויב, לא מבחינת כמות המחבלים המשוחררים ולא מבחינת מעמדם.

ד. כדי לחדד נקודה זו עלינו לחשוב במונחים הבאים. אין מדובר בחילופי שבויים של צבא מול צבא וכדו', שהם הגיוניים ואינם מעמידים את המדינה בסיכון. חילופי שבויים עם החמאס משמעותם שחרור מחבלים שהמוטיבציה הישירה שלהם היא להרוג יהודים. משום שעלינו לשאול את השאלה כאילו אנחנו בעצמנו בני משפחה של החטופים, הבה נשאל אותה כך, לשם המחשה:

אם יציעו לראשי החמאס בעזה 5000 טילים מדויקים, שייפגעו בעתיד ב-5000 אחינו בני ישראל, נשים ילדים וטף וייגרמו למותם בתוך עשר שנים, ותמורת זה ישוחררו כל החטופים. האם אנחנו: אבא, אמא, בן או בת של חטופים – נהיה מוכן לעסקה כזו? לאמיתו של דבר אנחנו יודעים היום בבירור ששחרור סיטונאי של מחבלי חמאס, זו משמעותו. אין ספק, שכל אחד מבני משפחות החטופים, וכל אחד מאתנו, אפילו אם יש לו אב, אם, אח אחות וכו' בשבי החמאס, היה דוחה הצעה כזו מכל וכל. מה ראיתי שהדם של ילדי אדום יותר מדמם של ילדים אחרים שעתידיים למות אם העסקה תצא אל הפועל?

נעדרים וגופות

א. **נעדרים.** ככל שאין מידע ודאי לגבי מצבו של חייל או אזרח, ויש סיכוי שהוא בחיים, הרי שספק פקוח נפש גם הוא כפיקוח נפש, ויש לפעול על פי העקרונות הנ"ל, כאילו הוא שבו, כדי לקבל מידע, או כדי להצילו מהשבי.

ב. **גופות חיילים או נפגעי טרור.** מצוות קבורת המת, ובוודאי חלל צה"ל או מי שנפגע בפעולת טרור, היא מצווה חשובה. עם זאת, בשום אופן אין לה מעמד של פקוח נפש, ואין לה החשיבות העליונה של מצוות פדיון שבויים. מכאן, שחייל או אזרח שמתו נקבע בוודאות, וגופתו ספק מוחזקת על ידי האויב, אסור לסכן חיי חיילים כדי להשיג את גופתו, אסור בשום אופן לקחת שום סיכון עתידי, וגם לא ליצור רושם אצל האויב כאילו תפישת גופות מחירה עבורנו הוא שחרור מחבלים. ולכן, אין לשחרר אפילו מחבל אחד חי תמורת גופה. החזרת גופות צריכה להתבצע תמורת החזרת גופות, או כתוצאה נלווית של הסכם כללי לפדיון שבויים או כניעה, ולא שיהיה לה מחיר בפני עצמה.

נתפלל לניצחון עם ישראל ולחזרת כל שבויינו הביתה בשלום. נתאחד סביב המטרה הקדושה, נחזק את המשפחות, ונתאזר ברגישות, בסבלנות ובגבורה.

“אחינו כל בית ישראל הנתונים בצרה ובשביה המקום ירחם עליהם ויוציאם מצרה לרווחה ומאפלה לאורה ומשעבוד לגאולה – עכשיו, בזמן קרוב”